

В. А. КОЛОМІЄЦЬ*

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ
СПАДЩИНИ У МУЗЕЯХ УКРАЇНИ”**

Важливою подією в дослідженні картографічних колекцій музеїв стала Всеукраїнська наукова конференція **“Вивчення та збереження картографічної спадщини у музеях України”**, яка відбулася 17 грудня 2009 р. в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Організаторами конференції стали Державний комітет архівів України, Державне науково-виробниче підприємство “Картографія”, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, управління культури і туризму Київської обласної державної адміністрації, Білоцерківський краєзнавчий музей.

У ході підготовки конференції стало очевидно, що тема картографічних досліджень досить цікава для науковців. На запрошення взяти участь у форумі відгукнулися 20 музеїв України. На адресу оргкомітету надійшли доповіді від 31 учасника, серед яких не лише музейні працівники, а й науковці. Їхні дослідження тісно пов’язані з цим специфічним джерелом інформації.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися члени оргкомітету конференції: І. Б. Матяш, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, перший заступник Голови Державного комітету архівів України; Р. І. Сосса, доктор географічних наук, професор, директор Державного науково-виробничого підприємства “Картографія”; Л. В. Андрієвська, вчений секретар Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства; Л. М. Діденко, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України, директор Білоцерківського краєзнавчого музею.

Центральною подією конференції став виступ І. Б. Матяш, у якому вона відзначила важливість і значимість проведення картографічної конференції в музеї обласного рівня, що свідчить про поглиблення науково-дослідної роботи музеїв та активізацію досліджень власних колекцій музейними працівниками. І. Б. Матяш звернула увагу присутніх на недостатній рівень дослідження картографічних колекцій, що зберігаються в архівах та музеях України, тому час вже створити загальний реєстр цих

* *Коломієць Валентина Анатоліївна* – заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею.

Члени оргкомітету конференції (зліва направо): вчений секретар

Українського науково-дослідного інституту архівної справи і документознавства Л. В. Андрієвська, перший заступник Голови Державного комітету архівів України І. Б. Матяш, директор Білоцерківського краєзнавчого музею Л. М. Діденко, директор Державного науково-виробничого підприємства "Картографія" Р. І. Сосса, заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею В. А. Коломієць

документальних джерел – невід’ємної складової Національного архівного фонду. Нині архіви України лише розпочинають роботу зі створення друкованих видань та електронних каталогів картографічних документів. І. Б. Матяш ознайомила всіх присутніх з каталогом колекції карт і планів Державного архіву Херсонської області (видання 2006 року) і запропонувала учасникам конференції підтримати ідею та розпочати роботу зі створення довідника картографічних колекцій музеїв України. Це сприятиме зближенню музейних колекцій з дослідниками.

Вагоме значення мав виступ Р. І. Сосси, який тривалий час досліджує історію картографування території України і є автором низки наукових праць та публікацій. Науковець звернув увагу на великий інформаційний потенціал картографічних творів як історико-географічних джерел, які дають змогу картографічно відтворити політичний розвиток країни упродовж тривалого часу. Примітно, що в наукових дослідженнях останніх років велику увагу приділено вивченню змісту і точності карт, динаміці територіальних змін тощо. Професор підкреслив важливість нинішньої конференції, адже в музеях зберігається значна кількість картографічних документів, невідомих науковому середовищу. Р. І. Сосса подарував музею окремі видання з історії картографування території України.

Доповідачі з різних регіонів України обговорили проблеми дослідження картографічних документів архівних та музейних колекцій України, зокрема, джерела формування картографічних колекцій му-

зеїв, їх склад і зміст, використання картографічних джерел у сучасних краєзнавчих дослідженнях, методи використання картографічних документів музеями тощо.

О. І. Ємчук, пошуковець Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, ознайомила присутніх з маловідомими картографічними, топографічними та топонімічними матеріалами з особистого архівного фонду члена-кореспондента АН УРСР С. І. Маслова, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

С. В. Абросимова, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу фондів Дніпропетровського історичного музею, проаналізувала історію формування та склад колекції Дніпропетровського історичного музею ім. Д. Яворницького, яка налічує 265 карт, планів, атласів і відзначається видовою, географічною та хронологічною різноманітністю. Найдавнішою оригінальною картографічною пам'яткою в колекції є атлас Російської імперії, видрукований 1745 р. в Петербурзі, який містить 19 карт. У 2005 р. музеєм укладено каталог (є електронна версія) картографічної колекції музею, який активно використовується співробітниками музею, студентами і дослідниками.

А. О. Козакова, молодший науковий співробітник Мелітопольського краєзнавчого музею, у доповіді “Крапка на мапі: аргумент “за” і “проти”...” охарактеризувала етапи формування картографічної збірки музею, яка фактично почала створюватися в 1943 р., оскільки довоєнну колекцію було втрачено під час нацистської окупації міста. Більшу частину картографічних документів, що зберігаються у музеї, вміщують військові карти, переважно ті, якими користувалися під час визволення міста від фашистської окупації 1941–1943 рр.

А. В. Музика, старший науковий співробітник Львівського історичного музею, познайомив учасників конференції з дослідженням карт Галичини міжвоєнного періоду з фондової збірки “Архів” Львівського історичного музею. У цій збірці зберігається близько 420 карт і планів XVII–XX століть, з них – майже 80 стосуються Східної Галичини. На шести картах зображено Східну Галичину в міжвоєнний період (1921–1939), зокрема, три карти Е. Ромера, видруковані у Львові у 20–30-х роках минулого століття.

П. А. Болтанюк, старший науковий співробітник історичного музею-заповідника “Камянець-Подільський”, охарактеризував плани Кам'янець-Подільського XVIII–XIX ст. як джерело вивчення топографії міста. Одним з найдавніших планів XVIII ст., що зберігся у фондах музею, є “Карта земель міста Подольського з господарством земським” 1780 року (польською мовою).

В. В. Буличова, завідувачка відділу науково-фондової роботи Харківського історичного музею, у своїй доповіді дала загальну характеристику картографічної колекції Харківського історичного музею, яка

складається з майже 200 музейних предметів і хронологічно охоплює період XVII ст. – 90-х років XX ст. Плани м. Харкова, починаючи з реконструйованого плану Харківської фортеці XVIII ст., що відображають не тільки сталу забудову міста, а й розвиток земельно-майнових відносин у Харківській губернії.

К. В. Шляховий, старший науковий співробітник відділу історії Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, торкнувся можливості використання картографічних документів у визначенні локалізації перейменованих або зниклих населених пунктів та вивчення топоніміки краю. У топонімічних студіях Кіровоградського краєзнавчого музею широко використовуються документи Державного архіву Кіровоградської області. Також доповідач коротко проаналізував зміст музейної колекції планів землеволодінь, які склалися земськими повітовими землемірами і завірялися нотаріусами для отримання позики в банку під заставу маєтку.

О. Ю. Власов, науковий співробітник Національного заповідника “Хортиця” (м. Запоріжжя), звернув увагу на значення картосхеми О. С. Девлада “Шляхи Дніпровими порогами”, яка зберігається в науковому архіві Інституту археології Національної академії наук України, для визначення місця розташування всіх згаданих у літературі топооб’єктів Дніпровського Надпоріжжя.

С. А. Дяченко, старший науковий співробітник відділу історії Херсонського обласного краєзнавчого музею, представив дослідження “Карта Річчі Заноні 1767 як джерело для вивчення історії Кримського ханства та втраченої топоніміки Північного Причорномор’я”. Друкований варіант цієї карти (початок XX ст.) зберігається у фондах Херсонського обласного краєзнавчого музею. Карта Заноні відтворює історію краю, допомагає визначити місце розташування поселень, фортець, попередні назви річок, озер та ярів, а також дозволяє простежити міграцію народів, що проживали на території Причорномор’я.

А. А. Древецький, науковий співробітник Фастівського державного краєзнавчого музею, у доповіді “Мала історія міста-фортеці Фастова” звернув увагу учасників конференції на цінність плану французького військового інженера Г. де Боплана 1648 р. в дослідженні історії Фастова. На карті позначено місце розташування фортеці на березі р. Унави, зображено частоколи, вежі, брами, житлові райони, козацька резиденція тощо. Цей документ має важливе значення для вивчення та реконструкції зовнішнього вигляду фастівської фортеці XVII ст.

І. В. Чепурна, старший науковий співробітник Національного історико-культурного заповідника “Чигирин”, проаналізувала праці науковців, які досліджували стародавні мапи, зокрема В. Кордта, М. Вавричина, Я. Шашкевича, У. Кришталевича Т. Лютої, з метою виявлення перших зображень Чигирин на мапах XVII ст. Автор довела, що вперше Чигирин позначено на мапі Великого князівства Литовського

1613 р. Миколая-Христофора Радзивіла в додатку із зображенням Борисфенового шляху. За картами королівства Польського, виконаними французьким військовим інженером Г. де Бопланом можна простежити етапи розвитку Чигирини – від укріпленого поселення на р. Тясмин до столиці козацької держави середини XVII ст.

Для розгляду на конференції надійшли також топонімічні дослідження співробітників Національного історико-культурного заповідника “Чигирин” Л. І. Харченко “Топоніми кутків та околиць Чигирини” та Л. О. Шмиголь “Топоніми старої Боровиці”, у яких автори узагальнили інформацію щодо стародавніх назв кутків та околиць міста.

Необхідності використання картографічних джерел у сучасних краєзнавчих дослідженнях було присвячено доповіді співробітників Білоцерківського краєзнавчого музею, а саме: “Схеми залізниць Російської імперії з колекції Білоцерківського краєзнавчого музею, – як джерело вивчення економічного розвитку краю в кінці XIX – на початку XX ст.” О. В. Вітвіцької; “Використання картографічних джерел у дослідженні участі 2-го Українського козацького полку в бойових діях 1812 року” Т. М. Семиди; “План містечка Біла Церква з довідника 1913 року “Весь Юго-Западный край. Справочная и адресная книга по Киевской, Подольской и Волынской губерниям” Є. А. Чернецького. Автори відзначили важливу роль картографічних документів у дослідженні історії Правобережної Київщини.

Учасники конференції також мали можливість ознайомитися з доповідями колег, які представили новостворені карти як результат наукової праці колективу. В. М. Павлюк, головний геолог Правобережної геологічної експедиції, уперше представив карту і каталог корисних копалин Київської області, які створені колективом Правобережної геологічної експедиції (Державне регіональне підприємство “Північгеологія”), а Н. Я. Борисова, завідувача археолого-експозиційним відділом Київського обласного археологічного музею, поділилася досвідом роботи зі створення електронного варіанта археологічних карт Київщини.

На конференції було обговорено можливості ефективного використання картографічних джерел у музейній практиці. Зокрема, В. І. Нестеренко, заступник директора з наукової роботи Черкаського обласного краєзнавчого музею та В. А. Коломієць, заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею, у своїх доповідях проаналізували методи використання і роль картографічних документів у розкритті тематичних комплексів музейної експозиції.

З повідомленням про картографічні документи у фондах музеїв та їх використання виступили Л. О. Первічко, провідний науковий співробітник Вишгородського державного історико-культурного заповідника та В. С. Вернигора, директор Сквирського краєзнавчого музею.

У результаті обговорення, учасники конференції, зважаючи на необхідність активізації дослідження фондів колекцій, зокрема, карто-

графічних документів та введення їх у науковий обіг, ухвалили такі рекомендації:

Констатувати, що тема обговорення стала дійсно цікавою для науковців архівних та музейних установ України, а представлені теми доповідей відображають надзвичайно потужний інформаційний потенціал картографічних збірань музеїв України.

Опублікувати матеріали конференції для ознайомлення науковців з результатами роботи конференції, узагальнення інформації та популяризації музейних реліквій.

Ініціювати створення довідника картографічних документів, що зберігаються в музеях України.

Активізувати використання дослідниками картографічних документів, – як важливого джерела інформації з регіональної історії та історичного краєзнавства.

Сприяти подальшому розвитку досліджень картографічних колекцій музеїв та впровадженню інноваційних технологій при створенні загального реєстру картографічних джерел, – як важливої складової Національного архівного фонду України.

Схвалити проведення подібних конференцій, що дозволить розглядати актуальні питання вивчення та збереження національної спадщини та повніше репрезентувати загальну історію України.

Під час роботи конференції учасники та гості мали можливість ознайомитися з виставкою карт та планів Білоцерківського краєзнавчого музею. Серед документів – географічні карти країн Європи, у тому числі Німеччини, Польщі, України; адміністративно-територіальні карти Київської та Подільської губерній, Білоцерківської округи, повітів, районів тощо; топографічні карти періоду Першої та Другої світових воєн; плани міст та інших населених пунктів, їхніх частин чи землеволодінь; карти-схеми залізничних шляхів. Нижня хронологічна межа музейної збірки вміщує карти початку XIX ст. (1810 р.), а верхня – пов'язана з документами, що характеризують розвиток картографії в кінці XX – на початку XXI ст. Найбільший за розміром документ, який представлено на виставці, – “План усадебної землі местечка Белой Церкви в Киевской губернии Васильковского уезда владения помещика графа Владислава Браницкого. Составлен 1858 г.”

На завершення конференції колектив Білоцерківського краєзнавчого музею подарував учасникам яскравий фольклорний вечір “Андріївські вечорниці”. Етнографічні замальовки у виконанні співробітників музею ознайомили присутніх з історією виникнення традиційних народних зимових свят, а також з обрядовими діями, які проводяться у ці святкові дні. У залі звучали колоритні українські пісні та жарти, а запальні народні танці сприяли гарному настрою та духовному єднанню всіх присутніх.